

Шекспира... па ћу да губим време на некаквог Танасија. Тај Танасије може да буде тек неки наредник у односу на ове великане, завршава Милан своје анегдотско казивање.

То је, поред осталог, утицало на слојевитост избора и изоштравање критеријума будућег астронома, у односу на оно што треба да чита, као и на селективност уопште. Просуђивање о писцима и књижевним делима треба да полази од „живе“ уметности, конкретног писца и естетских мерила, схватио је Милан још раније, а то се потврдило и у овом разговору са Данићем... И вазда је настојао да у избору иде од оног највреднијег, од ремек-дела, ка мањим вредностима.

— И у туризму, прави Милан дигресију, настојим да начиним селекцију, полазећи прво од највиших вредности и нивоа, од оног што је прворазредно, потом идем ка мање значајном, поћута мало као да и сам размишља о овом одступању и „излету“: од избора књижевно-уметничких дела – до туризма, па додаде: — И тата је тако радио! Као што знаш, био је велики „читач“, али и велики и неуморни путник, поново се враћа нашем заједничком узору – Сергију Димитријевићу.

Када говори о мањкавостима очеве библиотеке, на коју се понајпре ослонио, Милан тражи и могућа оправдања: у ограниченем простору и претрпаности стана књигама. Јер то је, доиста, онемогућавало даљу набавку нових књига, и довело до заостајања у попуњавању новим и најновијим издањима.

НАУЧНА ФАНТАСТИКА И ОПРЕДЕЉЕЊЕ ЗА СТУДИРАЊЕ АСТРОНОМИЈЕ

Научна фантастика је, као што смо видели, привукла Миланову пажњу још у раном детињству. Дела романописца Жила Верна, са којим и почиње модерна фантастика, била су његова прва научно-фантастична лектира. Ти узбудљиви и радо читани романи, заједно са каснијим делима Х. Ц. Велса, такође класика ове литературе, више од сто година, омиљена су лектира младих али и одраслих, и врше снажан утицај на бројне генерације читалаца. Димитријевић је у детињству, и младалачким годинама, са посебним задовољством читао оне научно фантастичне романи, који су успешно у себи обједињавали елементе утопијског и пустоловног карактера. Полетни развој космонаутике, чији је савременик и сведок сам Милан, дао је велики подстрек развоју научно-фантастичне прозе. Његова прва младост скоро се подударила са читавом поплавом комбинованих научно-фантастичних и утопијских романа, који су у једном периоду постали и вид комерцијализоване и лаке забаве, у форми *X-100* романа.

- Живео сам у једном раздобљу када су поједини жанрови, попут научно-фантастичних и утопијских романа, или „кримића“ и цепних романа, постајали код нас све присутнији... Тако ми се чини да сам са некима од њих „растао“ и развијао се. Уосталом, то је било време силовитијег размаха космонаутике, каже Милан, и додаје: - Научно-фантастична литература, коју

сам читао са неком врстом заноса, свакако је допринела да се одредим за студирање астрономије ... Ти врло занимљиви и подстицајни романи, преносили су ме у звездане и космичке просторе који су ме веома привлачили, просто мамили. Нова научна сазнања, продори и достигнућа, прожета маштовитим приказивањем њиховог благотворног дејства за човечанство, били су за мене скоро неодољиви изазови, којима се нисам могао одупрети, каже Милан смећећи се благо.

То је поспешивала и општа домаћа атмосфера у којој је тада живео. Његов отац, управо некако у то време, или можда нешто мало касније, почео је са страсничким прикупљањем и колекционирањем космичке филателије, коверата и сличних појединости. Збирка је врло брзо нарастала, употпуњавала се одабраним и најлепшим примерцима, уз већа материјална улагања. Сергије је ту нову колекцију раскалашно показивао, дивио се красно уобличеним филателистичким детаљима, и све гласно и одушевљено коментарисао. Нешто од тог одушевљења и еуфоричности прелазило је и на оне који су се суочавали са инспиративном колекцијом, па разумљиво и на младог Милана, који је, уз очево допуштање, могао да ужива у свему томе.

- Негде крајем педесетих и почетком шездесетих година, међу *X-100* романима, открио сам оно што се, условно, може означити као савремена фантастика, каже Милан на наш захтев да прецизира и време. – Раније сам фантастику упознао понајпре у делима Жила Верна, Едгара Алана Поа, Х. Џ. Велса и других, понавља, по више пута, ту чињеницу.

- Међутим, после прочитаних научно-фантастичних романа из серије *X-100*, као што су *Звезда кец* Александра Бељајева, затим *Господар светова*, па *Тајна кобног црвенила* и *Атомска принцеза*, почео сам са систематском потрагом, свуда ... Тражио сам их од пријатеља, са којима сам размењивао књиге, куповао на киосцима и у књижарама, позајмљивао из библиотека, напомиње Милан именујући тачно њихове наслове, серије, едиције ...

- Сећам се серије фантастичних романа, а међу њима у првом реду књиге *SOS летећи тањир*, *Прва жена на Марсу*, те *Судар светова* и других.

У цепној библиотеци тада је публикован и роман *Кључеви господара света*; а у стриповима је почео да излази и *Флаш Гордон*, који ме је одмах освојио. Исто тако, нисам пропуштао ни један научно-фантастични филм, додаје Милан, настојећи да захвати све што је било у вези са овом тематиком, јер је поред текућег филмског репертоара у биоскопима, пратио и све од фантастике, што се приказивало у Кинотеци.

У казивању о писцима научно-фантастичних романа Милан се изнова враћа на оне старије, помиње Х. Џ. Велса, затим руске писце: Алексеја Толстоја, *Аелита* и *Хиперболид инжењера Гарина*, те Бељајева *Плави зрак* и друге.

- Велико откриће за мене је био Исак Асимов. То је можда највећи писац у овом жанру, кога сам са великом радошћу читао... Асимов је знатно одскакао од других, скоро у сваком погледу. И он ме је на неки начин упутио да почнем да трагам за ремек-делима у овој стваралачкој врсти ... Са Асимовим и његовим делом, почетком шездесетих година, као гимназијалац, растао сам и узрастао, говори Милан сликовито. И при том, стално напомиње

да су га најбоља дела научне фантастике некако дубље, изнутра, усмеравала да се, на крају, определи за студирање астрономије.

Говорећи о Исаку Асимову, наш будући астрофизичар, почиње гласно да промишља особености и карактеристике његовог литерарно-фантастичног света:

- Тај свој имагинарни свет Асимов је систематски изграђивао. Обликовао је романескне целине, у концентричним круговима, што је својствено и мом начину мишљења и виђења света. Писао је тако да је успешно повезивао и све раније књиге у обухватан и скоро интегрални корпус. Он је, у романима са фабулом о роботима и роботизи, уважавао и складно прожимао три закона роботике, које је сам формулисао и што су после њега користили и други, испредајући врло занимљиву причу... А роботика је имала изузетно важну улогу у свим космичким истраживањима, додаје Милан, везујући то и за своја интересовања за астрономију.

После упознавања дела Исака Асимова, млади Димитријевић се сусрео са научно фантастичним остварењима Реја Бредберија. То је била литература другог типа.

- Док су романи Асимова, у херојском авантуристичком духу „спејс-опера“, и у знаку чудесних свемирских подвига, уобличени у виду неке нове историје будућности човечанства, са пуно унутрашњих напетости и замишљеном визијом нових могућности развоја – дела Реја Бредберија су сушта супротност свему томе... Овај други је у много чему писац лирске интима. Бројне његове приче су праве песме у прози... Он просто пева о исконском крику усамљеног чудовишта које се помаља из мора; пева о морској обали која је видела настанак, развој и крај човечанства, те о унутрашњој чежњи да се неко са раширеним крилима баци у бездан, опричава Милан појединости које су на њега оставиле незабораван утисак. – То су били моји гимназијски дани, напомиње скоро узгред, када су се полако формирале представе и кристалисале намере чему ћу се посветити у будућности.

Потом зналачки говори о Артуру Кларку, поприлично различитом од напред поменутих:

- Кларк је, као и Пол Гоген, отишао да живи и ствара у тропском амбијенту, у једној егзотичној долини на Цејлону, каже Милан па наставља. – Писању научно-фантастичних романа прилази врло промишљено, скоро рационално, тражећи по научним часописима и публикацијама техничко-сцијентистички наговештај за оправдање неке своје идеје. Студијски је прилазио свему томе, и надахнуто развијао своје имагинативне пројекције, које су налазиле извесна упоришта у научним сазнањима и открићима, прецизира.

И доиста, ако се пажљивије погледају књиге Артура Кларка, на крају се чак наводе извори и референце, који су му послужили као подстицај за обликовање литерарних замисли.

Поред уживања у научно-фантастичним романима, Милан је тада помно и са пажњом пратио и скоро сву периодику што се бавила васионом и космологијом, а могла се наћи на киосцима дневне штампе:

- Читао сам *Космоплов* од првог броја, као и каснији *Сиријус*, негде до 150-160. броја. То сам темељно и предано прегледавао, скоро проучавао, од прве до последње странице ... Уз то, имао сам библиографски увид у оно што се објављивало из тих области, напомиње.

Као пример великог интересовања за научну фантастику и космолошку литературу, наводи занимљив случај са библиографијом из овог домена, публикованом у алманаху *Андромеда*.

- У *Андромеди* су амбициозно почели да праве библиографију издања из научне фантастике у Југославији. У броју 2 објавили су крајње непотпуну библиографију, што је било очигледно већ на први поглед, казује нам Милан и сада помало иритирано. Посебно су га озлоједили коментари и напомене у вези са првим делима из српске научне фантастике. На пример, казивање како је аутор белешке, потпуно случајно, на тавану свога деде, открио до сада непознати научно-фантастични роман Лазара Комарчића, први такве врсте код нас.

- То ме је покренуло на две акције: одмах сам отишао до Народне, а потом и Универзитетске библиотеке, да проверим истинитост тврдње, и пронашао објављену Комарчевићеву књигу ... И друго, због огромних празнина у тој библиографији, одмах, такорећи из главе, дописао сам велики број референци, саопштава Милан. Па да би појачао, оснажио утисак, наглашава: - И то, оно што се каже, „с ногу“.

Поред тога, у току неколико дана интензивног рада, прегледавао је фондове Народне библиотеке Србије, као и део периодике, нарочито *Политикин забавник*. Тако је начинио скоро комплетну библиографију научно-фантастичних прича штампаних у *Политикином забавнику*, по обиму више него двоструко обухватнију од те назови комплетне библиографије.

- Ту је библиографију потписао Божидар Зечевић. Тим поводом, написао сам писмо уреднику *Андромеде* и приложио допуну библиографије. Резултат је био да је у броју 3 изашла допуна библиографије, истог аутора. У заглављу је констатовано да је библиографија побудила велико интересовање, те да је редакција примила много писама, са новим подацима и новим библиографским јединицама, па се поименце захваљује свима који су се јавили, прича нам Милан са мало горчине.

Међу њима се налази и име Милана Димитријевића. А уредник часописа је сваком од поменутих, послао по један број *Андромеде* са печатом и пропратним писмом у коме се захваљује на учешћу у припреми броја 3.

После ове мале дигресије која, више узгред, открива Димитријевићев смисао за библиографске систематизације, још у периоду ране младости, наш астроном се враћа писцима научно-фантастичне прозе и њиховим изазовним делима.

- Један од аутора, које посебно издвајам, је и Станислав Лем, са веома смелим и оригиналним идејама. Лем је, са невероватним бројем новина у приступу, толико задивио свет, да су Американци у једном моменту изразили сумњу да иза овог писца стоји неки нови, моћни компјутер... Нарочито ме је одушевила његова књига *Сума технологије*, прецизира Милан, издавајући је из целине опуса. – За њу бих тешко могао да пронађем тачно жанровско

одређење, напомиње, јер припада и научној фантастици и есејистици и визионарском трактату...

Многе Лемове књиге, према оцени Димитријевића и других, отварају сасвим нове теме, неслућене проблеме и чудесне идеје, у домену космичких визија. Књига *Сума технологије* излаже синтетизован преглед отворених могућности будућег развоја људске цивилизације. То је збир његових продубљених промишљања, визионарских назнака и слутњи.

- Чувени *Звездани дневници Ијона Тихог* Станислава Лема, код нас су у то време објављени у скромном, фрагментарном избору, истиче са жаљењем и додаје:

- Запазио сам неколико нових наставака, у угледном руском часопису за популаризацију науке *Природа*, мало поћута, као да промишља. – Ми, овде, не стижемо све то да пропатимо, и не знамо шта се све догађа...

У том контексту помиње и Џорџа Орвела, чију је 1984. и *Фарму животиња*, на свој начин „одболовао“ у једном даху и замаху. Све је то за њега био подстрек за астрофизичко опредељење, и надахнуће да се на имагинативном пољу упушта у извесна полумагновена откривања новог и непознатог, али то изгледа ипак нису нека чвршћа упоришта за лични стваралачки рад на том пољу.

Занимљиво је да је Милан, као студент, далеке 1969. године, пробао да и сам напише једну причу са научно-фантастичном тематиком, коју и данас чува у рукопису.

- Причу сам написао у силовитијем замаху, у току једне ноћи, јер сам као студент понајвише радио ноћу, каже нам и почиње да препричава садржај: - Човек, у сну, успоставља телепатски контакт са другом, далеком и непознатом цивилизацијом, и при том схвата сав опсег и дубину разлика, мало застаде, као да се нечег присећа, па настави:

- Нарочито сам се задржавао на детаљима живота у једној новој, непознатој средини, где су, на пример, твоје мисли свима познате и где постоји заглашујућа бука различитих мисли, околом, која се појачава, или смањује, у зависности од смене дана и ноћи ...

Са опричавања овог детаља, Милан прелази на експлицитније саопштавање својих намера, интересовања:

- Ту ме је посебно занимао овај аспект: Уколико би се остварио такав контакт са неком другом цивилизацијом, на који би начин онда изабрани човек, или онај ко је успоставио тај контакт, могао да убеди себе да је то истинска, реална комуникација, а не сан, маштарија, или неко посебно психичко стање. Милан застаје, и са извесном несигурношћу у гласу наставља: - Ако пак он сам буде убеђен у то, на који би начин могао да увери друге, пошто о свему томе нема никаквих материјалних доказа, већ само духовних.

Из даљег разговора сазнајемо да би на том тексту требало још подоста радити, глатчати га и дотеривати, јер је настао у једном даху.

Мало потом, Милан почиње гласно да се приспитује:

- Може бити да сам у то време, у *Космоплову*, или другде, прочитао неку причу о телепатским везама, односима и контактима. Она ме је,

вероватно, на неки начин подстакла да повежем телепатију и снове... И сада, када се мало дубље позамислим, сећам се једне такве књиге из ранијег периода. То је *Планета сањара*...

Напомињемо узгред како, у свету езотерије и паранормалних феномена, постоји претпоставка да снови могу да прихвате и у себи сједине материјал који производе неки други умови. Ту телепатску комуникацију упућену сневачу, проучавали су Улман и Крипнер, вршећи бројне експерименте...²⁴⁰

Додајмо овде да Милан С. Димитријевић у два-три маха пише о планети Венери, која је у нашем народу позната као „звезда Даница“. О Венери се маштовито писало и певало (Његош), а она има своје место и у научно-фантастичној литератури. Његош у својим стиховима помиње звезду Даницу, односно Венеру, а Димитријевић, одломак из *Пјесама*, узима за мото свог другог, подужег студијског прилога о Венери.²⁴¹

Венера, односно Даница, према народном називу, је звезда која навешћује дан, „јер се за време највећег сјаја, чак и дању види“.²⁴² У том смислу и Његош метафорично истиче како је Даница „исток засмијала ... / Заборављен судбом и људима“.²⁴³ Димитријевић опет, у тексту о Венери, сликовито каже да је она сестра Земљина, те да је као таква „распаљивала машту писаца ...“²⁴⁴ уз наглашавање да је то после Сунца и Месеца, најсјајнији објекат на небу.

У другом студијском прилогу о Венери, за који је узео Његошеве стихове као мото,²⁴⁵ поново је помиње као Земљину сестру, додајући да су јој тако „тепали писци научно-фантастичних романа“. И ту, помало лирско-поетички, указује на то најсјајније тело „на ноћном звезданом небу после Месеца“. За Димитријевићеву песничку поетику је од важности то што разматрања о планети Венери, односно звезди Даници, ставља, поред осталог, и у контекст народне, фолклорне, али и најбоље песничке традиције (Његош). Уз то, он у складу са својом поетиком односа науке и песништва, сањарима и песницима, који су се питали како изгледа површина Венере, придружује и астрономе.²⁴⁶

---

²⁴⁰ Стјуарт Холројд, *Речник езотерије*, Нолит, Београд, 1995, стр. 146

²⁴¹ М. С. Димитријевић, *Венера у фокусу*, „Васиона“, 2004, ЛП, 1, стр. 6-13.

²⁴² Тодор Радивојевић, *Лепеница*, антрополошка испитивања, СЕ 3в XV, у Београду 1911.

²⁴³ П. П. Његош, *Пјесме*, 167, 4.

²⁴⁴ М. С. Димитријевић, *Венера*, „Васиона“, 1992, XL, 1, стр. 10.

²⁴⁵ Његошеви стихови, које Димитријевић исписује као мото испред текста, у целини гласе:

„Даница је исток засмијала ...
Заборављен судбом и људима,
но утјешен у мрачној пустињи
са зракама свога створитеља ...
ја те чекам, чекам с нестрпљењем“

²⁴⁶ М. С. Димитријевић, *Венера у фокусу*, стр. 6.

Завршне делове огледа о космичком у нашој поезији, хелениста Милош Н. Ђурић посвећује духовној и моралној страни српског народног живота. Позивајући се на Цвијића, ту кристалише наше оригиналне особине, које се могу обележити као чиста видовданска етика, тежња за дубљом истином и правдом, „за духовним и небеским царством“, уз велику способност пожртвовања. На тим основама треба да развијамо своју културу, и то не као копију западне, већ као „органично израстање из народног духа“. Јер она, само као таква, може испунити своју историјску мисију и „ући у хор оних Хегелових народних духова који облећу око престола светског духа као сведоци и украси његова величанства“.²⁴⁷

СТУДЕНТСКИ ПЕРИОД

Чари и дивоте „светлог Охридског језера“, како би рекао Андрић, веома су привлачиле бројну породицу Димитријевић, која је скоро деценију–две тамо летовала. А проста и неисцрпна лепота овог скоро јединственог језера увек наводи на мисли обојене неизрецивим, чак и мистичним. До овог уверења долази човек пратећи све мене и дивоте Охрида, које су погледом – необухватне, понорним значењима – неисцрпне.

Охрид је пун чаровитости, па за драгуљима тих дивота ваља трагати; треба их откривати и пребирати под звезданим прахом, што остаје на пепелишту дана, под наслагама смисла. *И усхићење, после сваког открића, бива све веће, потпуније; а радост неоодољива...*²⁴⁸

Летњи распуст, пред упис на студије, Милан је провео са родитељима и сестрама на Охридском језеру; а на повратку, по обичају, у Лесковцу. Тада се нешто интензивније припремао за пријемни испит на факултету, али не занемарујући животне радости и забаву. Још увек је био неодлучан у опредељењу шта да одабере за предмет својих студија..

- На Охриду сам посветио пуну пажњу посматрању и проучавању звезданог неба, које се, из околине хотела „Сутјеска“, приказивало у свом пуном сјају и величанствености, сећа се Милан.²⁴⁹

То нас је подстакло да се присетимо Андрићевих размишљања о лепоти и богатству звезданог неба и људског лица кога се човек не може нагледати... “Гледаш и гледаш, и све је виђено а незнано, познато а ново”...²⁵⁰

Распитујемо се за литературу која му је служила као полазиште за све те предуписне припреме.

- Основни „извор“ ми је била позната књига Џемса Џинса *Звезде и њихова кружења*, коју сам са великом пажњом читао и промишљао... Поред

---

²⁴⁷ М. Ђурић, *Космички дух у нашем песништву*, „Народна одбрана“, 1927, II, стр. 307-309.

²⁴⁸ Н. Цветковић, *Све је љубав*, Лесковац, 1979, стр. 72.

²⁴⁹ Рукописне белешке из разговора са М. С. Димитријевићем, Београд, 6. фебруар 2004. Ауторизован исказ 8. марта 2004.

²⁵⁰ Иво Андрић, *Стазе, лица, предели*, Сабрана дела, књ. 10, Београд, 1965, стр. 91.